

tüccarına verilen imtiyazlarda haraçgüzâr devletlerin tüccarının statüsü esas teşkil etmiş olmalıdır. Bu şekilde söz konusu ahidnâmeli tâcirlerin % 3 gümrük resmi ödemeye başlamaları ve buna ek olarak herhangi bir vergi (haraç-cizye) vermemeleri, Osmanlı tebaası cizye ve haraç mükellefi gayri müslim tüccarın bir yolunu bularak ahidnâmeli devletlerin tâbiyetine girip cizye ve haraçtan kurtulmasına, daha kolay ticaret yapma hakkına kavuşmasına yol açmış, böylece Osmanlı tarihinde "beratlı" veya "Avrupa tüccarı" denilen yeni bir zümre teşekkül etmiştir (bk. AVRUPA TÜCCARI).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 26, s. 109, hk. 279; 3 Numaralı Mühimme Defteri (966-968/1558-1560), Ankara 1993, hk. 649, 665, 697, 718, 760, 803, 901, 1219, 1220, 1306, 1360, 1545, 1551; 5 Numaralı Mühimme Defteri (973/1565-1566), Ankara 1994, bk. İndeks; 6 Numaralı Mühimme Defteri (972/1564-1565), Ankara 1995, hk. 75, 248, 331, 519, 785, 796, 1293, ayrıca bk. İndeks; Kânünnâme-i Sulţâni ber-Müceb-i 'Örf-i 'Osmâni (nşr. R. Anhegger – Halil İnalıcık), Ankara 1956, s. 47-50, 63, 74, 78-80; Selânikî, Târih (İpşirli), I, 12; II, 541, 717, 767; Mustafa Nûri Paşa, Netâyicü'l-vukûât, İstanbul 1327, III, 101; Barkan, Kanunlar, bk. İndeks; Ali İhsan Bağış, Osmanlı Ticaretinde Gayri Müslimler, Ankara 1983, s. 28, 33, 41, 49; Şerafettin Turan, Türkiye-İtalya İlişkileri: I, İstanbul 1990, s. 245-246, 250, 280-282, 310, 329, 331-332; Halil İnalıcık, "İslâm Arazi ve Vergi Sisteminin Teşekkülü ve Osmanlı Devrindeki Şekillerle Mukayesesi", AÜ İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi, sy. 1, Ankara 1959, s. 37-38; a.m.f., "İmtiyazât", EP² (İng.), III, 1179-1189; M. Guboglu, "Le tribut payé par les principautés roumaines à la porte jusqu'au début du XVIe siècle d'après les sources turques", REI, XXXVII/1 (1969), s. 49-79; M. Maxim, "XVI. Asrın İkinci Yarısında Eflâk-Boğdan'ın Osmanlı İmparatorluğu'na Karşı İktisadî ve Malî Mükellefiyetleri Hakkında Bazı Düşünceler", TTK Bildiriler VII (1973), II, 553-566; a.m.f., "XVI. Yüzyılın Son Çeyreğinde Akçenin Devalüasyonu ve Eflâk-Boğdan'ın Haracı Üzerindeki Etkisi", a.e. IX (1988), II, 1001-1009; Muhammed Hamîdullah, "İslâmî Devletler Hukuku" (trc. Abdülkadir Şener), AÜ İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi, sy. 3, Ankara 1977, s. 283-292; Mahmut H. Şakiroğlu, "1521 Tarihli Osmanlı-Venedik Andlaşmasının Aslı Metni", TED, sy. 12 (1982), s. 387-405; M. Spremiç, "XV. Yüzyılda Venedik Cumhuriyeti'nin Şarkta Ödediği Haraçlar" (trc. Mahmut H. Şakiroğlu), TTK Belleten, XLVII/185 (1984), s. 363-390; N. V. Dura, "Political-Juridical and Religious Status of the Romanian Countries and the Balkan People During the 14th-19th Centuries. Some General Remarks", RESEE, XXVII/1-2 (1989), s. 159-170.

FERİDUN EMECEN

HARÂİTÎ
(الخرايطي)

Ebû Bekr Muhammed
b. Ca'fer b. Muhammed
es-Sâmerrî el-Harâitî
(ö. 327/939)

Hadis hâfızı.

Doksan yıl kadar yaşadığı kaydedildiğine göre Sâmerri'da 237 (851) yılı civarında doğduğu söylenebilir. "Çantacı" anlamına gelen Harâitî nisbesini hangi sebeple aldığı bilinmemektedir. Öğrenimine Sâmerri'da başladığı anlaşılan Harâitî, aralarında Hasan b. Arefe, Ömer b. Şebbe, Ali b. Harb, Sa'dân b. Nasr, Ahmed b. Mansûr er-Remâdî, Ahmed b. Büdeyl ve Sâlih b. Ahmed b. Hanbel'in bulunduğu 100'den fazla muhaddis ve âlimden Sâmerri, Bağdat ve Dımaşk'ta rivayette bulundu. Müberra gibi dil ve edebiyat âlimlerinden de faydalandı. İlim tahsili için iki defa gittiği Dımaşk'ta bir yıl kadar kaldı. Dımaşk ve Askalân'da hadis okutan Harâitî'den İbnü's-Simsâr diye tanınan Muhammed b. Mûsâ ve Ahmed b. Mûsâ kardeşler, Yûsuf b. Kâsım el-Miyâneçî, Abdülvehhâb b. Hasan el-Kilâbî ve İbn Ebû'l-Hadîd diye bilinen Muhammed b. Ahmed b. Osman gibi muhaddisler hadis rivayet ettiler. İbn Mâkûlâ, onun pek çok eser vermiş güvenilir şahsiyetlerden biri olduğunu, Hatîb el-Bağdâdî de tarihe ve edebiyata dair rivayetleri topladığı eserlerinin üslûbunu güzel bulduğunu söylemektedir. Kaynaklarda Harâitî'nin çeşitli münasebetlerle söylediği bazı beyitlere de rastlanmaktadır (Safedî, II, 296-297).

Harâitî, 327 yılı Rebûülevvelinde (Ocak 939) Suriye'deki Askalân'da vefat etmiş olup ölüm yeri Yafa ve Filistin olarak da kaydedilmektedir.

Eserleri. 1. Mekârimü'l-ahlâk ve me'âlihâ. Güzel ahlâkla ilgili hadisleri, edebî sözleri, şiirleri ve tarihî kussaları bir araya getiren eserin önce 350 rivayeti ihtiva eden eksik bir nüshası basılmış (Kahire 1350), ardından aynı nüsha Ebû Muhammed Abdullah b. Haccâc tarafından tekrar neşredilmiş (Kahire 1401/1980), daha sonra 1129 rivayeti içine alan tam nüshası Suâd Süleyman İdrîs el-Handekâvî tarafından iki cilt halinde yayımlanmıştır (Kahire 1411/1991). Kitabın Ebû Tâhir es-Silefî tarafından el-Muntekâ min Mekârimü'l-ahlâk ve me'âlihâ ve maḥmû-

di tarâ'ikihâ adıyla yapılan muhtasarı ise 613 rivayeti ihtiva etmekte olup (Dımaşk 1406/1986) bu muhtasarın rivayetlerini Muhammed Mutî' el-Hâfız ve Gazve Büdeyr tahrîc etmişlerdir. 2. Mesâvî'l-ahlâk ve mezmûmuhâ. Kötü ahlâka dair çoğu Hz. Peygamber'e ait, bir kısmı da asaf, tâbiin ve diğer İslâm büyükleri tarafından söylenen 850 kadar sözü senedleriyle kaydeden eser Mustafa b. Ebû'n-Nasr eş-Şelebî (Cidde 1412/1992), Mustafa Abdülkâdir Atâ (Beyrut 1413/1993) ve Mecdî es-Seyyid İbrâhim (Kahire 1409/1989) tarafından yayımlanmıştır. 3. Fazîletü's-şükri lillâh 'alâ ni'metih ve mâ yecibü mine's-şükri li'l-mün'âmi 'aleyh. Çoğu hadis, bir kısmı tanınmış kişilerin söz ve davranışları olmak üzere 106 rivayetin senedleriyle birlikte bir araya getirildiği eser Muhammed Mutî' el-Hâfız tarafından neşredilmiştir (Dımaşk 1402/1982). 4. Kitâbü Hevâtifi'l-cennân (cinnân, cân) ve 'acibi mâ yuḥkâ 'ani'l-kühhân. Cinlere ve kâhinlere dair daha çok tarih ve edebiyat kitaplarında yer alan yirmi iki garip rivayeti ihtiva eden eserin Dârü'l-kütübîz-Zâhiriyye'deki yegâne nüshası İbrâhim Sâlih tarafından Nevâdirü'r-resâ'il içinde (s. 123-210, Beyrut 1407/1986), daha sonra Muhammed Ahmed Abdülazîz tarafından müstakil olarak (Beyrut 1409/1989) yayımlanmıştır. 5. Te'âlîk (Ta'lik) li'bni 'İsâ el-Maḥdisî. 6. İ'tilâlü'l-kulûb fî aḥbâri'l-uşşâk (fî eḥâdisi'l-maḥabbe ve'l-muḥibbin) (son iki eser için bk. Brockelmann, I, 250).

Kaynaklarda Harâitî'nin ayrıca Kitâbü Ḳam'î'l-hırs bi'l-kanâ'a, Kitâbü'l-Ḳubûr ve Kitâbü'l-Ecvâd adlı eserleri bulunduğu zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hatîb, Târihu Bağdâd, II, 139-140; Sem'ânî, el-Ensâb, V, 71-72; Yâkût, Mu'cemü'l-üdebâ', XVIII, 98; Zehabî, A'lâmü'n-nübelâ', XV, 267-268; a.m.f., Târihu'l-İslâm: sene 321-330, s. 214-215; a.m.f., el-İber, II, 28; Safedî, el-Vâfi, II, 296-297; Yâfiî, Mir'âtü'l-cennân, II, 289; İbn Kesir, el-Bidâye, XI, 190; İbn Tağrıberdî, en-Nücümü'z-zâhire, III, 265; İbnü'l-İmâd, Şezerât, II, 309; Hediyyetü'l-'ârifîn, II, 34; Brockelmann, GAL Suppl., I, 250; Sâlihiyye, el-Mu'cemü's-şâmil, II, 267; Kettânî, er-Risâletü'l-müstetrafe (Özbek), s. 68-69; Claude Gilliot, "Textes arabes anciens édités en Egypte au cours des années 1987 à 1990", MIDEO, XX (1991), s. 363; "Kharâ'itî", EP² (Fr.), IV, 1088.

M. YAŞAR KANDEMİR